

บทที่ 6

ส่งท้ายว่าด้วยวาทกรรมการสร้าง “ความเป็นแม่”

เสียงของแม่ที่เล่าถึงเรื่องยายยังฝังอยู่ในห้วงแห่งความทรงจำของฉัน ถึงแม้ว่าเวลาจะผ่านไปแล้วเกือบยี่สิบปี ทุกครั้งที่แม่มีโอกาสมแม่จะหยิบเรื่องยายมาพูดให้ฟังทุกที การเล่าของแม่ทำให้ฉันตั้งใจฟัง ส่วนมากแม่เล่าถึงความยากลำบากที่ยายเผชิญไม่ว่าจะเมื่อยังเป็นเด็ก โตเป็นผู้ใหญ่ เมื่อมาเป็นแม่ คำเล่าของแม่ทำให้ฉันตั้งคำถามว่า แม่สอนฉัน หรือเพียงแค่เล่าให้ฟัง และแม่เองก็อาจไม่รู้ว่สิ่งที่แม่พูดต่อฉันนั้น แม่มีเป้าหมายที่จะสอน หรืออยากให้ฉันรับรู้ความเป็นแม่ของยายแค่นั้น แต่เมื่อคิดดูแล้ว ฉันคิดว่าแม่ไม่ได้ต้องการเล่าให้ฟังอย่างเดียว แม่ต้องการให้ฉันรับรู้เรื่องของยาย และเพื่อเป็นแบบอย่างให้ฉันนำมาปฏิบัติในการดำรงชีวิตประจำวัน

“แม่เฒ่าบอกแม่ว่า ชีวิตของเพื่อนทุกข์ยากหลาย ทั้งเอน้อง ทั้งเอาหลาน สอดขามเอ็ดกิน ต้องไปขอเช่าอยู่เฮือนเหนือเกลืออยู่เฮือนเตื่อ หรือก็ไปฮับจ้างเพื่อน นาก็มีน้อย พ่อแม่กินฝืน ได้เข้ามาท้อเลอก็เอาไปใช้ค่าฝืนเพื่อนหมด พวกถูกเดียนี่บ่มีความหยุ่งยากเพอเลอ พ่อแม่มีเฮื่อ อยากเฮียนก็ได้เฮียน อยากกินเพอเลอก็ได้กิน” (ยายเล่าต่อแม่ว่า ชีวิตของยายลำบากมาก ยายต้องดูแลน้อง ดูแลหลาน ถึงเวลาทำกับข้าวต้องไปขอข้าวขอเกลือจากเพื่อนบ้าน หรือไม่ก็ไปรับจ้างเอา ที่ทำกินมีน้อย พ่อแม่ของยายติดฝืนทั้งคู่ ข้าวที่ปลูกได้ต้องเอาไปแทนค่าฝืนหมด พวกถูกปัจจุบันไม่มีความลำบากอะไรพ่อแม่มีพร้อม อยากเรียนก็ได้เรียน อยากกินอะไรก็ได้กิน)

ขณะที่แม่เล่าทำให้ฉันนึกถึงภาพของยายที่อุ้มน้อง และหลานอยู่ตามหน้าบ้าน รั้วขึ้นบ้านได้บ้านเหนือเพื่อขอข้าวกิน และทำให้ฉันนึกถึงภาพของพ่อแม่ของยายที่กำลังนอนคุฝืนอยู่ริมเตาไฟ

เมื่อก่อนฉันไม่เคยตั้งคำถามเวลาที่แม่พูดถึงเรื่องของยาย หรือแม่แต่เรื่องของแม่เอง ส่วนมากฉันฟังแล้วทำตามแม่เล่า แต่บางครั้งแม่ไม่ได้บอกโดยตรงว่าต้องปฏิบัติตนอย่างไร แต่ฉันก็ตริคตองแล้วทำเอง เช่นจากการเล่าของแม่ทำให้ฉันเปลี่ยนแปลงความประพฤติด้วยความสำนึกในการทำดี ที่พ่อแม่ “มีพร้อม” ให้ นั่นก็คือความสะดวกสบายที่ยายไม่เคยได้รับ แต่เมื่อฉันมีสิ่งนี้ ฉันจะเป็นเด็กดี เด็กอดทน และขยันเหมือนยายไม่ได้หรือ? ดังนั้น ฉันจึงฟังความพ่อแม่ ตั้งใจทำงานบ้าน และตั้งใจเรียน ซึ่งการเรียนก็ต่างจากช่วงของยาย และแม่ ยายไม่จำเป็นต้องไปเรียน

หนังสือในโรงเรียน ส่วนแม่ถึงได้เรียนก็เรียนตามป่า พอให้รู้ อ่านได้เขียนเป็น แต่ฉันเรียนเพื่อให้เป็นคนมีความรู้ประกอบส่วนเข้าในการพัฒนาประเทศชาติ

แม้ว่ายาย และแม่ไม่ได้เรียนหนังสือเหมือนที่ฉันเรียน แต่ทั้งสองก็ได้เรียนรู้เรื่องการดำรงชีวิตประจำวัน การอยู่ร่วมกับผู้คนในสังคมชุมชนแบบจารีตประเพณีในสังคมลาวชาวพวนซึ่งการเรียนรู้นั้นผ่านกระบวนการปฏิบัติการจริงในชีวิตประจำวัน เช่นการดูแลน้อง ดูแลหลาน การรับภาระในครอบครัว การทำงานบ้านมาตั้งแต่เด็ก ซึ่งยายเองได้รับคำสอนจากแม่ แล้วยายก็นำเรื่องของตนเองมาเล่าต่อแม่ แม่เล่าต่อฉัน และพี่ๆ สิ่งเหล่านี้สตรีนิยมมองว่าเป็นการส่งผ่านการสร้างหรือการ “เตรียมผู้หญิงเพื่อให้เป็นแม่” ที่นักสตรีนิยมสายมาร์กซิสต์เรียกว่าเป็น “การผลิตซ้ำ” (reproduction)

ส่วนสตรีนิยมสายหรือแนวทางเสรีนิยมถือว่านี้คือกระบวนการเรียนรู้ผ่านสถาบันครอบครัวที่เป็นการถ่ายทอดวิถีชีวิตจากรุ่นสู่รุ่น ยายทำไปเพื่อครอบครัว เพื่อความอยู่รอดของสมาชิกในครัวเรือน เพราะเห็นว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องทำ ที่เป็นการช่วยเหลือกันภายในครอบครัว ดัง Carol B. Stack and Linda M. Burtone กล่าวว่า สมาชิกในครอบครัวเขารู้ว่าเขาควรทำอะไร เพื่อใคร เมื่อไร และเขารู้ว่าวันหนึ่งสมาชิกในครอบครัวคนอื่นจะเรียกขอความช่วยเหลือจากเขา (Nakano, 1994: 33)

ส่วนตัวแล้ว ฉันเห็นด้วยกับการที่ว่า เราควรทำอย่างไร และเมื่อไรเพื่อญาติพี่น้อง และแน่นอนวันหนึ่งเราก็ต้องเรียกขอความช่วยเหลือจากพวกเขา และพวกเขาก็จะเรียกจากเราเช่นกัน เช่นตอนที่ฉันคลอดลูก คนที่ฉันบอกให้สามีโทรฯ หาเวลาที่ฉันอยู่โรงพยาบาลเพื่อเตรียมคลอดคือแม่ และพี่สาว พอแม่ได้รับข่าวว่าฉันอยู่โรงพยาบาล แม่นั่งรถโดยสารประจำทางมาทั้งคืน โดยใช้เวลา 12 ชั่วโมง สามีบอกให้แม่รอ และนั่งเครื่องบินในวันต่อมา แต่แม่ก็ไม่รอบอกว่าคิดถึงลูกมาก

“ถ้าบ่ได้กัันนะ สู้ว่าลูกอยู่โงมอ แม่ลมกับพ่อแล้วก็ฮีบมาเลีย” (รอไม่ได้เมื่อรู้ว่าลูกอยู่โรงพยาบาล แม่คุยกับพ่อแล้วก็รีบมา)

คำพูดของแม่ทำให้ฉันนึกถึงบทกวีบทหนึ่งที่ฉันค้นพบในวันนะสีลลาวที่ตีพิมพ์เมื่อปี 1994 โดยมีเนื้อในว่า

“พอข่าวถึงแม่แก้ว	ว่าลูกป่วยเป็นหนัก
เหมือนดังมีไฟลน	หน่วยใจมารดาเจ้า
สุดแสนเหงาหงอยว่าง	ในทรวงผู้เป็นแม่...”

ความรู้สึกของแม่เมื่อรู้ว่าฉันอยู่โรงพยาบาล แม่ก็รีบมาโดยไม่มีอะไรห้ามไว้ได้ ฉันไม่รู้
ว่า แม่ได้อ่านบทกวีที่ฉันได้อ่านหรือไม่ หรือบทกวีนี้สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของแม่ที่มีต่อลูก
บทกวีที่ฉันยกมา ถือว่าเป็นชุดของ “วาทกรรม” ที่เป็น “อุดมคติ” “อุดมการณ์” ในการผลิต และผลิต
ซ้ำเพื่อกล่อมเกลาผู้หญิง และสร้างความเป็นแม่ในสังคมเพื่อให้ผู้หญิงที่เป็นแม่ปฏิบัติต่อลูก การ
ปฏิบัติต่อลูกไม่ว่าจะเป็นการดูแล เอาใจใส่ การเลี้ยงดู ผู้เป็นแม่ได้ผ่านกระบวนการสอน และการ
เรียนรู้ก่อนที่จะกระทำการจริง ดังแม่และฉันที่ตกอยู่ในสภาพเดียวกันนั้นก็คือ แม่เรียนรู้จากย่า และ
ฉันเรียนรู้จากแม่

“ตอนแม่เกิดลูกคนทำอิด แม่บ่อยู่เพอเลอ แม่เบ็งย่า ย่าเฮ็ดแนวเลอแม่ก็เฮ็ดตาม” (ตอนแม่
คลอดลูกคนแรก แม่ไม่รู้อะไร แม่ดูย่า ย่าทำอะไรแม่ก็ทำตาม”

แม่เรียนรู้การเลี้ยงลูกจากย่า ฉันเรียนรู้จากแม่ แม่บอกทุกอย่างว่าควรทำอะไร เช่น
ผ้าอ้อมที่จะเอามาห่อลูกต้องพับเป็นรูปสามแฉ (สามเหลี่ยม) เวลาอาบน้ำให้ลูกต้องระวังไม่ให้
น้ำเข้าหูเข้าตา ต้องเอาลูกวางบนขาสองข้าง การให้นมลูกก็ต้องให้ทั้งสองข้างเท่ากัน และอื่นๆ ฉันทำ
ตามที่แม่สอนเกือบทุกอย่าง แต่บางครั้งก็ไม่รู้ว่าจะทำตามแม่ หรือตามหมอ เพราะความคิดของแม่
และหมอไม่เหมือนกัน แม่เติบโตในสังคมแบบจารีต เลี้ยงลูกแบบจารีต แต่หมออยู่ในยุคปัจจุบันที่
เชื่อในเรื่องการแพทย์ทางวิทยาศาสตร์จึงทำให้ความคิด “ความรู้” ทั้งสองนี้ไม่ลงรอยกัน

“เฮ็ดเลอว่าบ่เฮอกินน้ำเกาะ ลูกแม่แต่ละคนเกิดมาเฮอกินน้ำก่อนหมู่หมด นมก็กินนม
ผู้อื่นได้บ่เห็นเป็นเลอ” (ท่าไม่ถึงไม่ให้ดื่มน้ำ ลูกของแม่แต่ละคนเมื่อคลอดเสร็จให้ดื่มน้ำทันที
น้ำนมก็ให้ดื่มน้ำนมผู้อื่นแต่ก็ไม่เห็นเป็นอะไร”

แม่ไม่พอใจที่หมอไม่ยอมให้ลูกชายฉันดื่มน้ำ และดื่มน้ำนมจากผู้หญิงคนอื่น (เพื่อนของ
ฉัน) เวลาที่ฉันนอนอยู่โรงพยาบาล ในช่วงสี่วันแรกที่ฉันยังไม่มีน้ำนม แต่มีเพื่อนคนหนึ่งเขาเพิ่ง
คลอดลูกได้สองเดือน เมื่อรู้ว่าฉันไม่มีน้ำนม เพื่อนคนนี้บีบน้ำนมของเขาใส่ขวดนมให้ลูกฉันดื่มนม
แม่ดีใจมากที่เห็นหลานชายได้ดื่มน้ำนม และแม่ขอให้เพื่อนฉันมาทุกวัน แต่พอมารู้ว่าน้ำนมที่ให้
เด็กดื่มนมไม่ใช่ น้ำนมฉัน หมอห้ามทันที เพราะกลัวเด็กจะติดโรคติดต่อจากเพื่อนคนนั้น ถึงแม่ไม่เห็น
ด้วยแต่ก็ทำอะไรไม่ได้ เมื่อหมอห้ามก็ต้องหยุด แต่เรื่องน้ำแม่ไม่ยอม แม่เอาน้ำใส่ขวดนมเล็กๆ ให้

หลานชายคู่คุดทุกวัน ฉันเองก็ไม่ห้ามแม่ เพราะฉันเห็นริมฝีปากของลูกแห่งเขาคงหิวน้ำ เมื่อคืมน้ำทำให้ริมฝีปากเขาแดงขึ้นมา

การที่ไม่ทำตามที่หมอนแนะนำของแม่ และฉัน นั้นมันคือการโต้ตอบต่อรองกับ วิทยาศาสตร์การแพทย์ หรือเป็นการโต้ตอบชุดวาทกรรมตะวันตกว่าด้วยการดูแลเด็ก แม่ผู้ที่อยู่กับความเชื่อพื้นบ้าน และแม่เลี้ยงลูกด้วยตัวเองทั้งหกคน แม่รู้ในการปฏิบัติต่อลูก และแม่ก็ไม่อยากทั้ง สิ่งที่ตนได้กระทำมาตั้งนาน แต่แม่ก็ไม่สามารถรักษาไว้ได้ทั้งหมด นั่นก็คือความเชื่อเรื่องของการ ติดเชื้อโรคจากผู้อื่น ที่หมอมองว่าจะเป็นอันตรายต่อเด็ก แม่ไม่ได้เรียนรู้เรื่องเชื้อโรค ดังนั้นแม่ยังมีความกลัวอยู่บ้าง จึงเชื่อในสิ่งที่หมอบอก ซึ่งเท่ากับว่า แม่ไม่มีอำนาจในการที่จะต่อรองกับวาทกรรมชุดนี้ วาทกรรมชุดนี้ได้ปิดกั้นวาทกรรมชุดเก่า ทำให้สิ่งที่แม่เคยปฏิบัตินั้นหายไป วาทกรรมชุดใหม่ที่เข้ามาแทนที่ เป็นวาทกรรมที่มีสถาบันทางการแพทย์รับรอง ทั้งมีกฎหมายในการปฏิบัติที่มีอำนาจเหนือกว่า เข้ามาสวมรอย และขับสิ่งที่เรียกว่าความเชื่อแบบจารีตประเพณีนั้นออกไป แล้วทำให้ผู้คนรุ่นปัจจุบันค่อยซึมซับรับเอาวาทกรรมชุดใหม่ นั่นก็คือโรงพยาบาลที่เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปในสังคม แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาผ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของยาย แม่ และฉัน สามารถสรุปได้ว่าวาทกรรมในการสร้างความเป็นแม่ของผู้หญิงทั้งสามรุ่นที่เป็นแม่เหมือนกันแต่ “ถูกสร้าง” ต่างกันดังนี้

6.1 “วาทกรรม” การสร้าง “ความเป็นแม่” แบบจารีต

ผู้หญิงรุ่นยายเชื่อว่าการเกิดมาเป็นแม่ลูกกันนั้น วางอยู่บนฐานความเชื่อเรื่องของบุญกรรม เทวดาส่งมาเกิด หรือวิญญาณของญาติที่เสียชีวิตแล้วกลับชาติมาเกิดด้วย ซึ่งความเชื่อเรื่องความเป็นแม่นี้ต่างจากความเชื่อเรื่องความเป็นแม่ทางวิทยาศาสตร์ปัจจุบันที่เชื่อว่า ลูกนั้นเกิดจากการปฏิสนธิระหว่างไข่และอสุจิ ความเชื่อทั้งสองอย่างนี้ นำไปสู่การทำหน้าที่ความเป็นแม่ และการปฏิบัติตนต่อลูกในแนวทางที่แตกต่างกัน

ความเชื่อที่ว่าลูกเป็นผลบุญกรรมที่ทำร่วมกันเมื่อชาติก่อน วิญญาณของญาติกลับชาติมาเกิด หรือเทวดาส่งมาเกิดก็ตาม เป็นความเชื่อที่นำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างแม่ลูก ความสัมพันธ์นี้ไม่ใช่เป็นเพียงแค่การปฏิบัติต่อลูกเท่านั้นที่ผู้เป็นแม่ต้องเอาใจใส่ดูแล แต่เป็นความสัมพันธ์พิเศษระหว่างผู้หญิงที่เป็นแม่กับบรรพชน ผู้เป็นแม่จึงทำหน้าที่ของตนเพื่อไม่ให้มีความขาดตกบกพร่อง เพราะลูกที่เกิดมานั้น หนึ่งในผลบุญที่สร้างไว้ เมื่อชาติก่อน การดูแลรักษาสิ่งที่ตนสร้างก็คือผลบุญนี้จึงเป็นอะไรที่สำคัญที่ไม่อยากให้สูญหายไป และต้องให้ความเอาใจใส่ดูแล สองลูกที่เทวดาส่งมาเกิดด้วยเชื่อว่าเป็นสิ่งวิเศษที่เทวดาส่งมาให้ หรือถือว่าเป็นลูกเทวดา ดังนั้นการให้ความรักเอาใจใส่ดูแลจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะถ้ามีความบกพร่องในหน้าที่กลัวเทวดาจะกลับมาเอาลูกคืน หรือกลัว

เทวดาจะลงโทษ จึงต้องทำหน้าที่แม่ที่ดี สามวิญญาณของญาติกลับชาติมาเกิด ส่วนมากเชื่อว่า วิญญาณที่กลับมาเกิดนั้นเป็นพ่อแม่ ปู่ย่า ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างแม่ลูก จึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างลูกกับพ่อแม่ ลูกกับปู่ย่า ที่แม่ผู้ให้กำเนิดต้องเอาใจใส่ดูแล การดูแลลูกไม่ใช่เป็นเพียงการดูแลลูกเท่านั้น แต่เป็นการดูแลผู้คนที่รัก และเคารพ การบกร่องต่อหน้าที่กับผู้ที่เคารพ ผู้ที่มีบุญจึงถือว่าไม่ดี จะทำให้เป็นบาปเป็นกรรมติดตัวทั้งชาตินี้ และชาติหน้า ดังนั้นเวลาคลอดลูกผู้หญิงจึงต้องอยู่กรรม หรือนั่งไฟ งดอาหาร ปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา จาริตประเพณีอย่างเคร่งครัด เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณมารดา และเพื่อทำบุญให้ลูกที่พึ่งคลอด

การเลี้ยงดูเอาใจใส่ต่อลูกไม่ได้เป็นหน้าที่ของแม่ผู้ให้กำเนิดแต่เพียงผู้เดียว เพราะเด็กเป็นลูกเทวดา หรือเป็นญาติพี่น้องที่มีความสัมพันธ์กันมาก่อนในชุมชน ดังนั้นการดูแลเด็กจึงเป็นหน้าที่ร่วมของทุกคนในครอบครัว และชุมชน ฉะนั้น การปฏิบัติต่อเด็กจึงเป็นการปฏิบัติต่อญาติ ต่อบรรพชน ที่ทุกคนรับภาระช่วยกันในการเลี้ยงดูเด็ก

“เวลาออกไปเรียกขายฝากลูกไว้กับคนในบ้าน เขาก็บ่ต้องเกียม ลูกไปกินเข้าเฮือนผอ่กก็ได้” (เวลาออกไปทำงานขายฝากลูกไว้กับคนใน (หมู่บ้าน) บ้าน ข้าวก็ไม่ต้องเตรียม ลูกไปกินข้าวอยู่บ้านใครก็ได้)

การเลี้ยงลูกในสมัยผู้หญิงรุ่นยายไม่ใช่เป็นหน้าที่ของแม่ผู้ให้กำเนิดแต่เพียงผู้เดียว สมาชิกในครอบครัว ชุมชนต่างก็ช่วยกันดูแล เด็กๆ สามารถกินข้าวบ้านคนอื่น รวมทั้งเด็กอ่อนสามารถดื่มน้ำนมของผู้หญิงคนอื่นที่ไม่ใช่แม่ผู้ให้กำเนิดตน อนึ่งการสอนเด็กเป็นหน้าที่ของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน รวมทั้งสถาบันสงฆ์ ที่ทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนเด็ก และผู้คนในสังคมชุมชนถึงอย่างนั้นก็ตามแม่ก็ยังเป็นผู้ให้การดูแลลูกมากกว่าผู้คนในครอบครัว และชุมชน ซึ่งสังคมชุมชนมีความคาดหวังให้แม่ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนตามวาทกรรมการให้คำนิยามความเป็นแม่ในสังคmlาวชาวพวนแบบจาริตนิยม นั่นก็คือการปฏิบัติคุณธรรมห้าประการต่อลูก หนึ่งเลี้ยงลูกให้เติบโต ทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูก สองเอาใจใส่ให้ลูกได้แสวงหาความรู้ในสังคมชุมชน สามช่วยชี้แนะลูกให้ปฏิบัติตามหลักการของชุมชน สี่หาคุ้มครองให้ลูก สอนให้ลูกทำแต่ความดี และห้ามอบทรัพย์สมบัติให้ลูกสืบต่อเมื่อเขาโตขึ้น

วาทกรรมการสร้างความเป็นแม่แบบจาริตนิยมตามความเชื่อของชุมชนชาวบ้านในช่วงของผู้หญิงรุ่นยาย ทำให้แม่มีหน้าที่ในการดูแลลูกคือหน้าที่ในการดูแลบรรพชนผู้ที่มีพระคุณกลับชาติมาเกิด การบกร่องต่อหน้าที่คือการทำผิดต่อบรรพชนถือว่าเป็นเรื่องบาป เรื่องไม่ดี ดังนั้นวาทกรรมความเป็นแม่ในชุดนี้จึงถูกสร้างขึ้นบนฐานทางพุทธศาสนาในของเรื่องบาปบุญคุณโทษ โดยมี

สถาบันทางศาสนา ครอบครัว ชุมชน รวมทั้งสถาบันสงฆ์เป็นผู้สร้าง ผู้ผลิต และผลิตซ้ำวาทกรรม ความเป็นแม่ ผู้เป็นแม่ในฐานะที่เป็นปัจเจก เป็นผู้กระทำได้เลือก และทำให้เห็นว่าวาทกรรมนี้มีจริง ด้วยการทำหน้าที่ตามค่านิยมที่วาทกรรมกำกับไว้ ส่วนทางสถาบันที่สร้างวาทกรรมเองก็อ้างว่าตน เป็น “ผู้รู้” เป็นผู้สร้าง “องค์ความรู้” ที่เป็น “ความรู้จริง” ด้วยการสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ และวิธีการ จัดการมากำหนดพฤติกรรมความเป็นแม่หรือการกระทำของผู้เป็นแม่ให้เป็นไปตาม “ความรู้” นั้น เช่นหลังคลอดลูกต้องงคอาหาร นึ่งไฟ (อยู่ไฟ) ดื่มน้ำยารากไม้ อาบน้ำเย็น พร้อมทั้งปฏิบัติพิธีกรรม ทางศาสนาอย่างเคร่งครัด การไม่ปฏิบัติตามนี้จะนำไปสู่การผิดกรรม คือแม่จะมีตัวผอม ไม่มีนมให้ ลูกกินเหล่านี้เป็นต้น ความรู้ที่ถูกมองว่าเป็นความจริงนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และ สังคมที่เปลี่ยนไปด้วยการขับ/กด/ปิดกั้นวาทกรรมชุดเก่าออกไป แล้วปล่อยให้วาทกรรมชุดใหม่ที่มี อำนาจเหนือกว่าเข้ามาสวมรอย/แทนที่ และวาทกรรมชุดก่อนค่อยๆ หายไปในที่สุด เช่นเมื่อก่อนแม่ ลูกอ่อนต้องอาบนำหวน้ำเย็น แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้ต้องอาบนำอุ่น น้ำต้มเพราะน้ำต้มเป็นน้ำที่ฆ่าเชื้อ แล้ว

วาทกรรมว่าด้วยความเชื่อในการเกิดมาเป็นแม่ลูกกันก็ดี และหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูก รวมทั้งการปฏิบัติหน้าที่ของแม่ต่อลูกในสังคมลาวชาวพวนแบบจารีต ได้ส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติหน้าที่ ความเป็นแม่ในผู้หญิงรุ่นแม่ แต่เนื่องจากบริบททางสังคม-การเมือง ของประเทศมีการเปลี่ยนแปลง วาทกรรมความเป็นแม่ในช่วงของผู้หญิงรุ่นแม่จึงมีเรื่องของความรักชาติ การปลดปล่อยชาติเข้ามา ส่งผลให้ผู้หญิงรุ่นแม่มีหน้าที่ใหม่เพิ่มเข้ามานั้นก็คือหน้าที่ในการปลดปล่อยประเทศชาติตาม แนวทางสังคมนิยม

6.2 “วาทกรรม” การสร้าง “ความเป็นแม่” แบบจารีต และการปลดปล่อยชาติ

แม้ว่าจะมีความแตกต่างทางด้านเวลาระหว่างผู้หญิงรุ่นยาย และแม่ในบริบทสังคม วัฒนธรรมลาวที่กำลังเปลี่ยนไป แต่วาทกรรมว่าด้วยความ เป็นแม่ การปฏิบัติต่อลูก ความเชื่อของ การเกิดมาเป็นแม่ลูกกันตามแบบชุมชน ชาวบ้านรวมทั้งวิถีการดำรงชีวิต และการเลี้ยงดูลูก ไม่มี ความแตกต่างกันมากนักจากผู้หญิงรุ่นยาย กับผู้หญิงรุ่นแม่ซึ่งยังเชื่อว่าลูกที่มากับเขาเป็นผลบุญ ที่ทำร่วมกันมาแต่ชาติก่อน เทวดาส่งลงมาเกิด เป็นวิญญูณของพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ที่เสียไปแล้ว แสดงออกที่แม่เชื่อว่าลูกชายคนสุดท้องของแม่ (น้องชายผู้ศึกษา) เป็นตา (พ่อของแม่) กลับชาติมา เกิดด้วย ดังนั้นเวลาที่น้องชายร้องไห้ หรือต้องการอะไรแม่ และสมาชิกในครอบครัวต้องช่วยกัน ดูแล และต้องหามาให้ได้

เนื่องจากช่วงที่แม่เลี้ยงลูกเป็นช่วงที่รัฐบาลลาวมีการณรงค์ประชาชนให้เข้าร่วม และลูก ขึ้นเตรียมพร้อมในการต่อสู้กับชาติเพื่อปลดปล่อยประเทศในช่วงปี 1975 และตกอยู่ในช่วงที่รัฐบาล

ลาวได้มีนโยบายการเพิ่มประชากร (World Health Organization, Western Pacific Region, 1994-2003: 29) ดังนั้น วาทกรรมชุดใหม่ซึ่งเป็นส่วนผสมระหว่างลัทธิชาตินิยมกับนโยบายการเพิ่มประชากร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมการพัฒนาจึงถูกผลิตหรือถูกประกอบสร้างขึ้นและนำไปเผยแพร่ให้กับผู้คนในระดับ (หมู่) บ้านและชุมชน

“ขั้นเทิง (รัฐ) บอกว่าประชากรลาวมีน้อย ดังนั้นต้องมีลูกหลายคน”

นี่คือคำพูดของของยาโนลา (เพื่อนของยาย) และแม่พูดต่อจันเวลาให้สัมภาษณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความเป็นแม่นั้นได้ถูกนำไปกำหนดนิยามใหม่ผ่านนโยบายรัฐ ในการสร้างชาตินิยมตามแนวคิดของการปลดปล่อยชาติ และการเพิ่มจำนวนพลเมือง การที่ให้ผู้หญิงมีลูกมากก็เพื่อเป็นการเพิ่มประชากรให้แก่ชาติผ่าน การปฏิบัติหน้าที่ของการเป็นพลเมืองของผู้หญิงที่ถูกนำไปผูกติดกับ ความเป็นแม่ รวมทั้งการดูแลลูก ครอบครัวยุติธรรม และพัฒนาผู้หญิง ซึ่งรัฐลาวได้มีหน่วยงานเฉพาะในการดูแล นำพาผู้หญิงเข้าในขบวนการสร้างชาตินั้นก็คือสหพันธ์แม่หญิงลาวที่รัฐกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญว่าเป็นองค์กร เพื่อทำหน้าที่ในการดูแล ธรรมรงค์ผู้หญิงเข้าร่วมขบวนการปฏิบัติปลดปล่อยชาติ และปลดปล่อยผู้หญิง แสดงออกโดยการสร้างคำขวัญผู้หญิง “สามดีสองหน้าที่” ที่สหพันธ์แม่หญิงลาวสร้างขึ้นเพื่อให้ผู้หญิงได้นำมาปฏิบัติในการดำรงชีวิตประจำวัน

คำขวัญ “สามดีสองหน้าที่” คือเป็น “พลเมืองดี” เป็น “แม่ที่ดี” เป็น “เมียที่ดี” หน้าที่ “ปกป้องรักษาก่อสร้างประเทศชาติสังคมนิยม” และหน้าที่ในการ “ปลดปล่อยผู้หญิง”

วาทกรรมชุดนี้ ได้นำแม่ไปผูกติดกับภาระหน้าที่ ที่ผู้หญิงรุ่นแม่ต้องปฏิบัติ ซึ่งไม่ใช่แค่การทำหน้าที่ความเป็นแม่อย่างเดียว แม่ในที่นี้ต้องให้ความเอาใจใส่ดูแลลูกที่มากเกิดกับตนว่าเป็นญาติพี่น้อง พ่อแม่มาเกิดด้วยที่ทำให้ความสัมพันธ์แม่และลูกเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ใช่เพียงแม่ลูกเท่านั้น แต่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ที่มีพระคุณกับตน ดังนั้นการดูแลเอาใจใส่ก็ต้องทำให้ดีตรงนี้คือการดำรงคงอยู่ของวาทกรรมชุดจารีตประเพณี พร้อมกันนี้ก็ต้องเป็น “แม่ที่ดี” ตามคำขวัญการพัฒนาผู้หญิงของสหพันธ์แม่หญิงลาว นั่นก็คือ แม่ผู้ให้กำเนิดมีหน้าที่ในการสอนลูกให้เป็นคนดีของสังคม รู้จักรักชาติ รักบ้านเกิดเมืองนอนของตน มีจิตใจเกรี้ยวแค้นศัตรู และทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูก นี่คือนโยบายใหม่เป็นวาทกรรมชุดความทันสมัย หรือ “modernity” ก็ได้

ภายใต้วาทกรรมชุดใหม่การเป็นแม่ที่ดีอย่างเดียวก็น่าไม่ได้ผู้หญิงรุ่นแม่ยังต้องทำหน้าที่ ความเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม (รัฐ) การแสดงออกซึ่งการเป็นพลเมืองที่ดี ก็คือการศึกษาเรียนรู้ เรื่องแนวคิดการเมือง เข้าร่วมขบวนการปลดปล่อยชาติร่วมกับผู้ชายอย่างแข็งแกร่ง ปกป้องรักษา

ประเทศชาติ ก่อสร้างประเทศชาติสังคมนิยมตามแนวทางของรัฐบาล เข้าร่วมการทำงานในที่ทำการของรัฐตามความต้องการ แม่ทำงานเป็นแม่ครัว แม้จะออกมาทำงานนอกบ้านแต่ก็เป็นงานในการดูแลเรื่องปากท้อง (งานทำอาหาร) ให้กับเจ้าหน้าที่รัฐบาลที่เป็น “ผู้ชาย” นอกจากนี้งานที่ผู้หญิงรุ่นแม่ทำคืองานทำความสะอาดที่ทำงาน เป็นแพทย์ หมอ เป็นคนดูแลเด็ก เมื่อกลับบ้าน หน้าที่ของการเป็น “เมียที่ดี” ก็ต้องทำ ซึ่งการเป็นเมียที่ดีต้องฟังความสามี ดูแลเรื่องเสื้อผ้า อาหาร ให้ความสะดวกแก่สามีในการออกไปปฏิบัติงานให้กับรัฐ ไม่ต่อว่า ไม่มีปากมีเสียงกับสามี ถึงจะสมกับเป็นเมียที่ดี นอกจากนี้ยังต้องทำหน้าที่ในการปกป้องรักษาประเทศชาติก็คือการสร้างเศรษฐกิจครอบครัวให้มีอยู่มีกิน และพัฒนาตนเองตามแนวทางการเมืองของรัฐอีกด้วย

เมื่อเปรียบเทียบวาทกรรมว่าด้วยความเป็นแม่ของผู้หญิงรุ่นยาย และรุ่นแม่ เห็นว่ามีความเป็นแม่เหมือนกันตามวาทกรรมแบบจารีตประเพณี แต่ผู้หญิงรุ่นแม่รับวาทกรรมว่าด้วยบทบาทหน้าที่ของผู้หญิง หน้าที่ของแม่ที่สร้างขึ้น โดยรัฐเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของความคิดและปฏิบัติการของความเป็นแม่ นั่นก็คือการแสดงออกการทำหน้าที่ร่วมกับสหพันธ์แม่หญิงลาว เป็นต้นว่า การปฏิบัติคำขวัญที่วางไว้ จึงเห็นได้ว่าวาทกรรมว่าด้วยการสร้างความเป็นแม่ ได้มีการผสมผสานกันระหว่างความเป็นแม่แบบจารีต และการพัฒนา แม้จะมีการออกคำขวัญให้ผู้หญิงกระทำตามแต่หน้าที่ความรับผิดชอบของผู้หญิง หรือแม่นั้นยังเป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังว่าแม่ต้องเป็น “เมียที่ดี” “พลเมืองที่ดี” และ “เมียที่ดี” ซึ่งสิ่งนี้ทำให้หน้าที่ความรับผิดชอบของผู้หญิงรุ่นแม่ หรือของแม่นั้นเพิ่มขึ้นหนักกว่าเก่า

วาทกรรมชุดนี้ในช่วงของผู้หญิงรุ่นแม่ ความเชื่อเรื่องแม่ในทางจารีตยังมีอยู่ รวมทั้งสถาบันผู้สร้างวาทกรรมเช่น สถาบันครอบครัว ชุมชน ศาสนา และวัดยังมีอยู่ การสร้าง การผลิตผลิตซ้ำยังมีตามความเชื่อแบบจารีต แต่ช่วงนี้จะมีชุดวาทกรรมของรัฐเข้ามาสมทบนั้นก็คือเรื่องแนวความคิดการสร้างชาตินิยม เพื่อปลดปล่อยประเทศชาติ โดยมีรากเหง้า หรือฐานสร้างมาจากแนวความคิดสังคมนิยม (socialism) ความเป็นแม่จึงสัมพันธ์กับเรื่องของชาติที่ผูกเชื่อมโยงกับหน้าที่ในการปลดปล่อยผู้หญิง และการสร้างเศรษฐกิจครอบครัวตามแนวทางการพัฒนาผู้หญิงของสหพันธ์แม่หญิงลาวที่เป็นสถาบันที่รัฐเป็นผู้สร้างขึ้น วาทกรรมความเป็นแม่จึงถูกสร้างขึ้นมาด้วยสถาบันของรัฐตามแนวความคิดสังคมนิยม ซึ่งผู้หญิงที่เป็นแม่กลายเป็นพื้นที่ในการปฏิบัติการของวาทกรรมทำให้ความเป็นแม่ที่รักษาเดิมตัวตนจริงขึ้นมา (คือเป็นแม่ที่เกิดจากวาทกรรม) แต่แม่ที่มีตัวตนเดิมอยู่แล้วตามวาทกรรมชุดจารีตได้มีการเลือก และพิจารณาเอาสิ่งที่เห็นว่าเหมาะสมกับตัวเองมาใช้ เช่นเมื่อรัฐบอกให้เปลี่ยนงานจากการเป็นเจ้าหน้าที่กล้าดันไม้ไปเป็นคนดูแลเด็กในโรงเรียนเด็กของรัฐ ซึ่งเป็นงานหนึ่งในการประกอบส่วนเข้าในการสร้างสรรค์ประเทศชาติ แต่แม่กลับเลือกออกจากงานแทน ด้วยการออกมาสร้างเศรษฐกิจครอบครัว แต่ก็ยังปฏิบัติคำขวัญ

“สามคีสองหน้าที่” อยู่ แม้ว่าสถาบันที่สร้างวาทกรรมชุดนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของคำขวัญ รวมถึงหลักการในการปฏิบัติคำขวัญหลายครั้ง จากเมื่อก่อนเรียกว่า “คำขวัญสามคีสองหน้าที่” แต่ตอนนี้พูดไม่ได้แล้ว ต้องเรียกว่า “ข้อแข่งขันสามคิ” ที่มีนัยว่า ไม่ใช่แค่ทำตามวามกรรมว่าด้วย “ความดี” และ “หน้าที่” บนฐานของการร่วมมือกันในครอบครัว เครือญาติและชุมชนให้ได้ดี แต่ผู้หญิงต้องมีการแข่งขันกันในการนำเสนอตัวตนความเป็น “ผู้หญิงที่ดี” “พลเมืองที่ดี” “เมียที่ดี” และความเป็น “แม่ที่ดี” ตามการสร้างของรัฐ ที่ส่งผลจนมาถึงผู้หญิงรุ่นลูก ตรงนี้ผู้ศึกษาขอตั้งข้อสังเกตว่าเป็นการประกอบสร้างผ่านวาทกรรมให้แม่ปรับเปลี่ยนจากแม่บนความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลตามวาทกรรมแบบจารีตประเพณี และวาทกรรมสังคมนิยมไปสู่ความเป็นแม่ในสังคมนิยมปีศาจไปโดยแบบแข่งขันที่เน้นความเป็นปัจเจกชนนิยมเป็นหลัก ผลดีผลเสียของการปรับเปลี่ยนนี้จะเป็นอย่างไร เป็นปัญหาใหญ่ที่ควรต้องมีการค้นคว้าวิจัยต่อไป

6.3 “วาทกรรม” การสร้าง “ความเป็นแม่” ในยุคของการพัฒนา

สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงจากรุ่นยาย สู่รุ่นแม่ จนถึงรุ่นลูก (ปัจจุบัน) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ไม่ใช่แค่เปลี่ยนแปลงเพียงเรื่องของเวลา สถานที่ในการดำรงชีวิต รวมถึงเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมไปด้วย และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เปลี่ยนไปนี้ เป็นเพราะความเปลี่ยนแปลงแนวความคิดที่ถูกสร้างและนำเสนอออกมาในรูป “วาทกรรม” ทางสังคมนั้นเอง แต่ไม่ใช่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากคำหาขาวทั้งหมด กลับเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นลูกผสมที่ยังมีความกำกวมขัดแย้งและไม่ลงรอยหรือถกเถียงและการประชันขันแข่ง หรือเกิดการต่อสู้-ต่อรองได้ตลอดเวลา

เมื่อพูดเรื่องวาทกรรม เช่นเดียวกับวาทกรรมว่าด้วยความเป็นแม่ เมื่อมองกลับไปสู่วาทกรรมความเป็นแม่จากผู้หญิงรุ่นยาย และแม่ เทียบกับวาทกรรมช่วงของผู้หญิงรุ่นลูก เป็นวาทกรรมที่เปลี่ยนไปแต่ไม่ใช่แค่เปลี่ยนไปทั้งหมดเนื่องจากว่าในกรณีศึกษาเอง ผู้ศึกษายังมีความสัมพันธ์กับผู้เป็นแม่ ซึ่งก็แน่นอนว่าโอกาสที่จะได้รับการถ่ายทอดวาทกรรมความเป็นแม่แบบจารีตจากผู้เป็นแม่ยังมีอยู่บ้าง แต่ส่วนหนึ่งวาทกรรมว่าด้วยความเป็นแม่ที่ผู้หญิงรุ่นลูกต้องเผชิญคือวาทกรรมในสังคมนิยามปัจจุบันว่าด้วยการพัฒนาประเทศชาติตามรัฐสมัยใหม่ที่เน้นในเรื่องเศรษฐกิจสังคมนิยมและการเมืองและแน่นอนที่ขาดไม่ได้ในทัศนะทางสตรีนิยมคือวาทกรรมว่าด้วยเพศวิถี (sexuality)

การพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาประชากรเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก ดังนั้นการพัฒนาประชากรก็คือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติโดยรวม โดยเฉพาะก็คือเศรษฐกิจของครอบครัว เมื่อก่อนสมัยรุ่นแม่รัฐเน้นในเรื่องของการปลดปล่อยชาติและปกป้องรักษาประเทศชาติสังคมนิยม นโยบายประชากรจึงเป็นการเพิ่มประชากรที่สัมพันธ์กับ

การพัฒนาเศรษฐกิจในอีกแนวทางหนึ่งคือ แนวสังคมนิยมที่ต้องการเพิ่มแรงงานในภาคการผลิต โดยเฉพาะการผลิตอาหารและวัตถุดิบจำเป็นเพื่อการบริโภคเป็นหลัก ไม่ได้หวังผลิตเพื่อขาย และสร้างกำไร แต่พอมาถึงยุคของผู้ศึกษาที่เน้นในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจในอีกแนวทางหนึ่ง คือ มุ่งเน้นที่การเติบโตทางเศรษฐกิจบนการค้าขายแข่งขันในตลาดโลก/ภูมิภาค นโยบายการพัฒนา ประชากรจึงถูกผูกติดอยู่กับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะการเพิ่มขึ้นของประชากรเรียกร้องให้มีเสปียงอาหาร สาธารณูปโภค ระบบการศึกษา สาธารณสุข และอื่นๆ เพื่อรองรับ (คณะกรรมการแผนการแห่งรัฐ, 1999: 1-2) (คณะกรรมาธิการแผนพัฒนาฯ '๗๖-๗๗, 1999: 1-2) ดังนั้นจำเป็นต้องมีนโยบายว่าด้วยอนามัยเจริญพันธุ์ การคุมกำเนิด การวางแผนครอบครัว (โดยอ้างว่า) เพื่อลดอัตราการเสียชีวิตของแม่ และเด็ก และเพิ่มอัตราความปลอดภัยของผู้เป็นแม่ และการอยู่รอดของลูก เพื่อให้การเพิ่มขึ้นของพลเมืองสอดคล้องกับระดับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (คณะกรรมการแผนการแห่งรัฐ, 1999: 2) (คณะกรรมาธิการแผนพัฒนาฯ '๗๖-๗๗, 1999: 2) พุดจาก ทักษะสตรีนิยมบางแนวทางอาจพูดได้เหมือนกันว่าเป็นการปฏิบัติการของอำนาจรัฐโดยอาศัยวาทกรรมการพัฒนาที่การเจริญพันธุ์ของประชาชนต้องเป็นไปในทิศทางที่รัฐเห็นว่าเหมาะสม แต่ นโยบายประชากร โดยเฉพาะในเรื่องการคุมกำเนิดเป็นการใช้อำนาจบนเพศวิถีและเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย โดยแอบอิงอยู่กับชุดความรู้ชุดใหม่คือ “วิทยาศาสตร์”

การพัฒนาประชากรที่ด้านหนึ่ง ก็คือการเจริญพันธุ์ได้เรียกร้องให้ผู้หญิงที่ตั้งท้อง ผู้หญิงที่จะเป็นแม่ต้องเข้าพบหมอเมื่อรู้ว่าท้อง และการให้คำนิยามระหว่างแม่กับลูกที่จะเกิดมาจึงไม่ใช่เรื่องความเชื่อว่าเป็นผลของบุญ หรือเทวดา หรือวิญญาณของญาติกลับชาติมาเกิดด้วย แต่เป็นคำนิยามชุดทางวิทยาศาสตร์ที่บอกว่า ลูกนั้นเกิดจากการปฏิสนธิระหว่างไข่ของผู้เป็นแม่ และเชื้อสุมิจิของผู้เป็นพ่อ ดังนั้นเด็กไม่ใช่วิญญาณ ไม่ใช่เทวดาส่งมา แต่เป็นตัวอ่อน (fetus) ที่มีชีวิต ที่ต้องการการดูแลเอาใจใส่เพื่อไม่ให้เกิดการกระทบกระเทือนที่นำไปสู่การแท้ง รวมทั้งการดูแลเพื่อให้เด็กมีความสมบูรณ์ทางร่างกาย สมอง และจิตใจ

การดูแลเด็กที่อยู่ในครรภ์ ผู้เป็นแม่ต้องไปพบหมอเป็นประจำเพื่อติดตามดูการเจริญเติบโตของเด็ก และผู้เป็นแม่ก็ต้องกินยาเพิ่มเลือด รับประทานแคลเซียม รับประทานป้องกันเชื้อโรค ดูแลความสะอาดทั้งร่างกาย และเสื้อผ้า เมื่อคลอดก็ต้องคลอดที่โรงพยาบาล ในห้องที่ปลอดภัยจากเชื้อโรค และสะอาด ซึ่งการปฏิบัตินี้คือการปฏิบัตินโยบาย หรือปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องของอนามัยเจริญพันธุ์ ดังนั้นเห็นได้ว่าความเป็นแม่ถูกโยงเข้ากับเรื่องของอนามัยเจริญพันธุ์ อนามัยเจริญพันธุ์กลับไปโยงกับเรื่องการควบคุมประชากร ที่แสดงออกในการปฏิบัตินโยบายการเกิดลูกห่าง หรือการวางแผนครอบครัว ที่ซ่อนอยู่ในวาทกรรมชุดของการพัฒนาเศรษฐกิจที่พัวพันไปถึงเรื่องของการเพิ่ม และการลดจำนวนประชากร การลดอัตราการตายของแม่และเด็กลง และเพิ่มอัตรา

การอยู่รอดของเด็ก และเพิ่มความปลอดภัยของผู้เป็นแม่ ทั้งหมดคือวาทกรรมกระแสหลัก และทั้งเป็นกระแสชายเป็นใหญ่เป็นผู้ผลิตที่มีเป้าหมายในการควบคุมประชากร และควบคุมเพศวิถีในยุคของการพัฒนา

สรุปแล้วการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ผู้เป็นแม่ต้องเอาใจใส่ต่อลูกมีอยู่สองด้านคือหนึ่ง การพัฒนาทางด้านสุขภาพ และการพัฒนาการเจริญเติบโตของเด็ก ดังนั้นผู้เป็นแม่ต้องนำลูกไปพบหมอเพื่อติดตามเรื่องสุขภาพ วัคซีนป้องกันเชื้อโรค รับประทานวิตามินเพื่อความสมบูรณ์ของร่างกาย และดูแลในเรื่องความสะอาดให้กับลูก ส่วนการพัฒนาการเจริญเติบโตของเด็กผู้เป็นแม่ก็ต้องเฝ้าติดตามการเติบโตของเด็กให้เป็นไปตามตารางพัฒนาการของเด็กตามช่วงอายุ ดูแลเรื่องอาหาร การเล่น การตอบสนองของเด็ก การเพิ่มของน้ำหนัก พัฒนาการทางร่างกาย และสมอง เมื่อเห็นว่าเด็กมีการเติบโตทางด้านร่างกาย และพัฒนาการที่ไม่เป็นไปตามตารางที่หมอกำหนดไว้ ผู้เป็นแม่ต้องรีบนำลูกไปพบหมอตตามโรงพยาบาล หรือศูนย์สุขภาพที่มี “ผู้เชี่ยวชาญ” “ผู้รู้” ทางด้านเด็ก โดยเฉพาะเพื่อหาวิธีการรักษา

การพัฒนาทางด้านสังคมที่พัวพันกับเรื่องความเป็นแม่ในยุคของการพัฒนาสมัยใหม่รัฐลาวได้มีการสร้างกฎหมายครอบครัว ที่ระบุถึงเรื่องของการแต่งงาน การจดทะเบียนสมรส รวมถึงสิทธิ และหน้าที่ของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูก วาทกรรมชุดนี้นำไปสู่การปฏิบัติจริงนั่นก็คือเมื่อจะเป็นแม่ต้องแจ้งต่อรัฐด้วยการจดทะเบียนสมรส การที่ไม่แจ้งต่อรัฐลูกจะไม่ได้รับสิทธิในการปกป้องคุ้มครองจากรัฐด้วยความชอบธรรมทางกฎหมาย เช่นเดียวกับเรื่องหน้าที่ของพ่อแม่ต่อลูกซึ่งกฎหมายได้ระบุไว้ว่าผู้เป็นพ่อแม่ต้องให้การอบรมสั่งสอน และเลี้ยงดูลูกของตนให้เป็นคนดีของสังคม พร้อมทั้งให้ออกาสลูกได้รับการศึกษาที่ดี หน้าที่นี้เป็นหน้าที่ที่รัฐนำเอาเรื่องความเป็นพ่อแม่ไปผูกติดไว้กับสถาบันครอบครัวในวาทกรรมทางกฎหมาย การที่พ่อแม่ไม่สามารถให้การดูแลลูกได้ติดตามที่กฎหมายกำหนดไว้ สังคมที่มีความเชื่อว่าหน้าที่ในการดูแลลูกเป็นหน้าที่ของผู้เป็นแม่ฝ่ายเดียว ก็จะมองมาที่ผู้เป็นแม่ว่าเป็นแม่ที่เลี้ยงลูกไม่ดี หรือเป็น “แม่ที่ไม่ดี” ในสายตาของผู้คนในสังคมคนรอบข้างที่อยู่ในวิถีคิดที่สังกัดวาทกรรมชุดนั้น

การถูกสังคมมองว่าเป็น “แม่ที่ไม่ดี” ส่วนหนึ่งเห็นได้จากนโยบาย หรือวาทกรรมการพัฒนาผู้หญิงของรัฐลาว ที่มีสหพันธ์แม่หญิงลาวเป็นองค์กรนำ ซึ่งผู้หญิงลาวสมัยใหม่ในยุคของการพัฒนาจะถูกกล่าวว่าเป็นผู้หญิงที่ “ไม่ดี” หรือ “แม่ที่ไม่ดี” ถ้าไม่สามารถปฏิบัติคำขวัญในการพัฒนาผู้หญิงได้ ดังนั้นผู้หญิงต้องปฏิบัติให้ได้ตามคำขวัญผู้หญิง “สามดีสองหน้าที่” หรือปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็น “ข้อแข่งขันสามดี” ที่มีเนื้อหว่า “เป็นพลเมืองดี พัฒนาดี สร้างครอบครัวผาสุก” วาทกรรมนี้แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงลาวสมัยใหม่ ต้องปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองที่ดีของรัฐคือเชื่อฟังปฏิบัติตามทิศทางนโยบายของรัฐ สร้างสรรค์สังคม สร้างสรรค์ประเทศชาติ ต้องเป็นผู้หญิงที่

พัฒนา นั่นก็คือการแสวงหาความรู้ความสามารถใส่ตน เพื่อประกอบส่วนในการพัฒนาประเทศชาติ นอกจากนี้ยังต้องสร้างความสุขให้แก่ครอบครัว การสร้างความสุขให้แก่ครอบครัว ก็คือการทำหน้าที่การเป็น “เมียที่ดี” ที่ดูแลสามี ดูแลญาติพี่น้อง พ่อมทั้งเป็น “แม่ที่ดี” ของลูก ที่ให้ความเอาใจใส่ดูแล และเลี้ยงดูลูกตามความคาดหวังของสังคม นอกจากนี้ในยุคของการพัฒนาการเลี้ยงลูกนั้น แม่ต้องเรียนรู้ และปฏิบัติหลักการในการเลี้ยงลูกตามวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ วาทกรรมชุดนี้ไม่ได้สร้างให้ผู้หญิงเป็นเพียงการ “เป็นพลเมืองดี พัฒนาคี สร้างครอบครัวผาสุก” เท่านั้น แต่เป็นการสร้างให้ผู้หญิงต้องแข่งขันกันเองด้วยการทำให้ดีที่สุดตามความคาดหวังที่วาทกรรมกำหนดมา

วาทกรรมชุดนี้ก่อรูปขึ้นในช่วงของผู้หญิงรุ่นลูกแต่ปี 1979 ถึงปัจจุบัน เป็นช่วงที่รัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นการนำเอาวาทกรรมใหม่เข้ามา ซึ่งทำให้วาทกรรมความเป็นแม่ในช่วงนี้พัวพันกับวาทกรรมการพัฒนา ดังนั้นตัวของวาทกรรมจึงวางอยู่บนฐานของการพัฒนาตามที่รัฐกำหนด นั่นก็คือการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมแข่งขันที่สัมพันธ์กับนโยบายการพัฒนาประชากร โดยผ่านสถาบันการแพทย์ที่ผลิต และสร้างวาทกรรมว่าด้วยเรื่องสุขภาพอนามัยเจริญพันธุ์ รวมทั้งการพัฒนาทางสังคม และการเมืองของรัฐ

ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับการพัฒนาประชากรเห็นได้จาก ในการพัฒนาประชากรนั้น มุ่งไปสู่ความเป็นแม่ กล่าวคือ แม่ผู้ให้กำเนิดต้องเลี้ยงดูลูกตามแบบวิธีการแพทย์สมัยใหม่ หรือการปฏิบัติตามวาทกรรมว่าด้วยสุขภาพอนามัยเจริญพันธุ์ ที่เน้นในเรื่องของความสะอาด และเชื้อโรค ดังนั้นผู้เป็นแม่ต้องดูแลตัวเอง ดูแลลูกตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์ จนถึงหลังคลอด และการเลี้ยงดูลูกให้เติบโตเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดีของชาติ วาทกรรมความเป็นแม่ชุดนี้จึงวางอยู่บนฐานของชุดความรู้เรื่องอนามัย และความสะอาดที่บางครั้งเรียกว่าสุขอนามัย โดยมีสถาบันการแพทย์เป็นผู้สร้างขึ้นมา สถาบันการแพทย์ที่มีหมอ ผู้ชำนาญที่มีตัวตนจริงจึงสามารถที่จะพูดและกำหนดว่าแม่ควรดูแลลูก และตัวเองอย่างไรทั้งก่อน และหลังคลอด การมีตัวตนจริงของหมอ และโรงพยาบาลทำให้ผู้เป็นแม่เชื่อว่า ความรู้ที่ผู้ชำนาญบอกนั้นเป็นเรื่องจริงเพราะมีสถาบันทางการแพทย์ที่เป็นที่ยอมรับในสังคมรับรอง ทั้งมีหลักการในการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ดังนั้น ผู้หญิงที่เป็นแม่จึงทำตามที่หมอแนะนำด้วยการเอาลูกไปรับวิตามิน รับวัคซีน และติดตามพัฒนาการทางด้านร่างกาย และสมองของเด็กอย่างใกล้ชิด ส่วนสถาบันการแพทย์ที่เป็นผู้สร้างวาทกรรมความเป็นแม่ชุดนี้ ต่างก็มีการพัฒนา และค้นคว้าไม่หยุดยั้ง พร้อมทั้งสร้างให้เป็นที่ฝึกงานของนักเรียนนักศึกษา ค้นคว้าสิ่งใหม่ๆ ทั้งสามารถปฏิบัติ และทำการทำนายล่วงหน้าได้ ดังนั้น โรงพยาบาลจึงเป็นสถาบันการสร้างวาทกรรมหรือชุดความรู้/ความจริงชุดใหม่ที่มีอำนาจมาก ทั้งยังเป็นที่ยังทำงานของหมอ เป็นสถานที่ศึกษาของนักศึกษา เป็นสถานที่ค้นคว้าวิจัย และวางระเบียบหลักการในการปฏิบัติการของวาทกรรมที่สร้างขึ้นมาอย่างเคร่งครัด เช่น การรับวัคซีน ผู้เป็นแม่ต้องเอาลูกไปรับ

วัคซีนตามที่หมอกำหนดไว้ จะเอาไปก่อน หรือหลังที่กำหนดก็ได้ ถ้าไปไม่ถูกตามที่หมอนัด หมอก็ก็นำวัคซีนลูกได้เช่นกัน แต่ถ้าไม่เอาลูกไปรับวัคซีนตามที่หมอนแนะนำผู้เป็นแม่ก็จะได้รับการบอกกล่าวสั่งสอนความรู้ชุดใหม่ว่า ลูกจะมีโอกาสติดเชื้อโรคได้เร็ว ยากในการรักษาเมื่อเจ็บป่วย และเด็กจะเป็นโรคตัวหอม หัวโต การทำนายสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ล่วงหน้า และการทำงานอย่างเคร่งครัดของสถาบันการสร้างวาทกรรม เมื่อเวลาเปลี่ยนไปวาทกรรมเก่าก็ถูกขับออกไป วาทกรรมใหม่เข้ามาแทนที่/สวมรอยแล้วทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนการปฏิบัติการของวาทกรรมชุดใหม่ในสังคมต่อไป ตรงนี้เองคือสิ่งที่เรียกว่า “อำนาจ/ความรู้” ที่กล่าวไปแล้วในบทที่หนึ่ง

ในกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจนอกจากสถาบันรัฐก็คือโรงพยาบาลที่เป็นหน่วยงานสร้างวาทกรรมว่าด้วยความเป็นแม่แล้ว ยังมีสถาบันในระบบทุนนิยม ที่มีตัวสร้างวาทกรรมคือตลาดตลาดเป็นพื้นที่การผลิต และจำหน่ายสินค้าของทุนนิยม ซึ่งทุนนิยมสร้างวาทกรรมความเป็นแม่ตามวาทกรรมว่าด้วยสุขภาพอนามัยเจริญพันธุ์ และโภชนาการเช่นนมผงสำหรับเด็กแต่ละยี่ห้อมีการโฆษณาว่ามีวิตามินหลากหลายชุดที่สามารถช่วยในการพัฒนาร่างกาย และสมองเด็ก พร้อมทั้งมีการแยกแยะสำหรับเด็กแต่ละช่วงอายุ ของเล่นเด็กไม่ใช่เป็นของเล่นทั่วไปแต่ถูกโยงเข้ากับเรื่องพัฒนาการทางสมอง และจิตใจเด็ก ดังนั้นแม่ที่ดี แม่ที่รักลูกจึงต้องซื้อหาของเล่นที่มีการโฆษณาต่อพัฒนาการทางร่างกาย และสมองให้ลูก ซึ่งส่วนมากแล้วทุนนิยมที่ผลิตของเล่นในรูปแบบนี้ออกมาเป็นทุนนิยมตะวันตก แต่เงินนำมาเลียนแบบที่ขายในราคาถูกกว่า แต่เป็นของเล่นที่ไม่ดีเท่ากับของเล่นที่นำเข้ามาจากประเทศตะวันตก ของเล่นที่จีนผลิตใช้วัสดุไม่ได้มาตรฐาน มีสารเคมี ไม่ปลอดภัยต่อเด็ก ดังนั้นการเลือกซื้อของเล่นให้ลูกจึงไม่ใช่จะซื้ออะไรก็ได้ ต้องดูในเรื่องความปลอดภัย เรื่องความสะอาด ปลอดภัย สารเคมี ซึ่งสิ่งนี้ไม่ใช่เป็นการบริโภคสินค้าแต่เป็นการบริโภควาทกรรมที่อยู่เบื้องหลังของสินค้า เช่นเดียวกับการเลือกซื้อสบู่ สบู่เหลวอาบน้ำ แชมพู อ่างอาบน้ำ ขวดนม ขวดน้ำ และของใช้ต่างๆ ก็ต้องเลือกสิ่งที่ดี ปลอดภัยให้แก่ลูก นี่คือรูปธรรมของการปฏิบัติการของวาทกรรมที่ส่งผลกระทบต่อตัวคนผู้หญิงที่เป็นแม่ให้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำ แต่เนื่องจากว่าตัวตนของแม่คนหนึ่งเป็นผู้กระทำหรือเป็นประธานที่สามารถตัดสินใจเลือกกระทำหรือไม่กระทำได้ในบางระดับเป็นตัวของตัวเองมากน้อยแตกต่างกัน ไปจึงมีอำนาจในการต่อสู้ต่อรองในระดับหนึ่งเพื่อไม่ให้ตกเป็นผู้ถูกวาทกรรมกระทำกรกับเนื้อตัวร่างกาย และวิถีชีวิตของผู้หญิง หรือผู้เป็นแม่แต่เพียงฝ่ายเดียว

แม้ว่าวาทกรรมมีอำนาจมาก แต่การที่ปัจเจกมีตัวตน-อัตลักษณ์ที่สะท้อนถึงการมีอำนาจเป็นของตัวเองมากบ้างน้อยบ้างและแตกต่างกันไปตามชนชั้น เพศภาวะ อายุ ชาติพันธุ์ สภาพทางร่างกาย-จิตใจและอื่น ๆ ในระดับหนึ่ง ที่สามารถโต้ตอบต่อรองกับวาทกรรมหลากหลายชุดที่อยู่รอบตัว ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงรุ่นยาย แม่ และผู้ศึกษาต่างก็มีความเป็นประธาน

เป็นปัจเจกที่สามารถตัดสินใจเลือกว่าจะเลือก หรือไม่เลือก จะเชื่อ หรือไม่เชื่อวาทกรรมชุดต่างๆ จะเลือกทั้งหมด หรือเลือกบางอย่าง สิ่งนี้สตรีนิยมเรียกว่าภาวะในการมีสิทธิในการเลือก หรือ (choice) นั้นเอง เช่นผู้หญิงรุ่นยายเลือกในการนั่งกรรมเป็นเวลานาน เพราะเธอรู้แล้วว่านั้นเป็นวิธีหนึ่งในการเยียวยาร่างกายของเธอ แม้ว่าสิ่งที่อยู่เบื้องหลังของวาทกรรมเป็นเรื่องของการตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องบาปกรรมแต่ปางก่อน แต่ยายรู้ว่าสิ่งนี้ดีสำหรับเธอจึงได้ตัดสินใจเลือก

ผู้หญิงรุ่นแม่เองก็ไม่ได้ปล่อยให้วาทกรรมเป็นผู้กระทำกับเนื้อตัวร่างกายของเธอฝ่ายเดียวเป็นต้นว่าวาทกรรมการแพทย์สมัยใหม่ที่เพิ่งเข้ามาในช่วงท้ายของการเลี้ยงดูลูก แม่ไม่ยอมไปคลอดลูกที่โรงพยาบาลเพราะเชื่อว่าโรงพยาบาลเป็นที่แพร่เชื้อโรค เธอไม่มีความรู้สึกว่่าปลอดภัยสำหรับเธอ และลูก ดังนั้นจึงเลือกคลอดลูกอยู่บ้าน อยู่เรือน นี่คือการปฏิเสธวาทกรรมชุดของการแพทย์สมัยใหม่ เพราะช่วงของแม่วาทกรรมทางจารีตประเพณียังมีอำนาจในการดำรงอยู่เพื่อให้ผู้คนในสังคมปฏิบัติตาม

พอมาถึงรุ่นลูก (ผู้ศึกษา) วาทกรรมความเชื่อทางจารีตยังมีอยู่ และเป็นช่วงของการหลังไหลเข้ามาของวาทกรรมการพัฒนาสมัยใหม่ที่เน้นในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้นวาทกรรมความเป็นแม่จึงถูกนำมาผูกติดอยู่กับวาทกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจที่สร้างขึ้นบนฐานของเรื่องการพัฒนาประชากรในเรื่องของสุขภาพอนามัยเจริญพันธุ์ เรื่องของความสะอาด เชื้อโรค และวาทกรรมการพัฒนาสังคม และการเมืองของรัฐ แม้ว่าจะมีวาทกรรมหลากหลายชุด แต่ผู้ศึกษาก็ไม่ได้รับเอาวาทกรรมที่เข้ามาทั้งหมด ผู้ศึกษาได้เลือกด้วยการศึกษาค้นคว้าถึงผลที่จะตามมา และพิจารณาว่าดีสำหรับตัวเองและลูกหรือไม่ แล้วค่อยตัดสินใจเลือก

สรุปแล้ววาทกรรมชุดต่างๆ ในรุ่นของยาย และแม่ยังมีอยู่ในรุ่นของลูก สิ่งนี้ถ้ามองในแนวฟูโกต์ จึงสามารถยืนยันได้ว่าประสบการณ์ออกมาจากในวาทกรรมเท่านั้น (experience is exited in discourse) หรือพูดอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ประสบการณ์เกิดขึ้นได้ภายในวาทกรรม ดังนั้นประสบการณ์ในสมัยผู้หญิงรุ่นยาย และแม่ซึ่งไม่มีวาทกรรมทันสมัย (modern discourse) ความเป็นแม่นั้นยังเป็นแบบจารีต ปฏิบัติตามความเชื่อทางสถาบันครอบครัว ชุมชน ส่วนผู้หญิงรุ่นลูกรับเอามาทั้งสองชุดคือ วาทกรรมว่าด้วยความรู้/ความจริงแบบจารีต และแบบทันสมัย แต่ก็มีกรปฏิเสธชุดของความเป็นจารีต (traditional) เข้าหาความเป็นทันสมัย แต่ผู้ศึกษาก็ไม่ได้เลือกให้วาทกรรมในชุดความทันสมัยทั้งหมดแต่ใช้บางชุดเท่านั้น นี่คือการปฏิเสธ (resistance) ในฐานะที่ตนเองเป็นผู้เลือก เป็นผู้กระทำ หรือเป็นประธานในการเลือกวาทกรรมที่หลากหลายเหล่านั้น ซึ่งมีทั้งวาทกรรมที่ลงรอย และไม่ลงรอยหรือประชันขันแข่งกัน

การเลือกใช้ชุดวาทกรรมที่ลงรอย และไม่ลงรอยกันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความลึกถื่นในการปฏิบัติการของวาทกรรมเอง เช่น การนั่งไฟของผู้ศึกษาหลังคลอด แม่บอกให้นั่งไฟ เพราะวาทกรรมแบบจารีตคือต้องนั่งไฟเพื่อเยียวยาร่างกายของผู้เป็นแม่ และเด็ก ทั้งเป็นการตอบแทนบุญคุณผู้เป็นแม่ แต่หมอ (แพทย์สมัยใหม่โดยเฉพาะผู้ชาย) บางคนบอกไม่ให้นั่งไฟเพราะการคลอดลูกด้วยวิธีผ่าตัด การนั่งไฟจะทำให้บาดแผลแห้งช้า แต่หมอบางคน (ผู้หญิง) บอกว่านั่งไฟก็ได้แต่ไม่ต้องอยู่ร้อนเกินไป เช่นเดียวกับการดื่มน้ำยาต้มรากไม้หมอบอกไม่ให้ดื่มเพราะจะส่งผลไม่ดีต่อน้ำนมให้ลูก แต่ผู้เป็นแม่ที่เลือกใช้วาทกรรมชุดความเชื่อแบบจารีตกลับบอกว่าไม่ดื่มไม่ได้เพราะเป็นรากยาบำรุงร่างกาย บำรุงน้ำนม ท้ายที่สุดแล้วผู้ศึกษาเลือกนั่งไฟ เพราะเมื่อทดลองนั่งดูถึงรู้ว่าการนั่งไฟช่วยเยียวยาความเจ็บปวดได้มาก จากการที่นอนอยู่โรงพยาบาลสี่วันความเจ็บปวดไม่ลดลง จะลุกเดินก็ไม่ไหว พอกลับบ้านนั่งไฟเพียงครั้งวันก็สามารถเดินไปมาได้แล้ว และการดื่มน้ำดื่มผู้ศึกษาเลือกดื่มน้ำร้อนต้มรากยาพื้นบ้านเพราะทำให้รู้สึกว่ามีรสชาติ และให้การเยียวยาภายในร่างกาย

ผู้หญิงรุ่นยาย แม่ และผู้ศึกษาต่างก็ตั้งครรภ์ คลอด และเลี้ยงลูกภายใต้วาทกรรมมาตลอด ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมแบบจารีต หรือแบบสมัยใหม่ต่างก็มีส่วนที่ลงรอย และไม่ลงรอยกัน แม้แต่วาทกรรมชุดเดียวกันก็ยังมีความขัดแย้งในตัวเอง เช่นการนั่งไฟ แม้แต่หมอผู้ทำหน้าที่ในการดูแลคนป่วยก็ยังมีส่วนที่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วย นี่เป็นการแสดงให้เห็นว่า หมอที่บอกว่าเป็นผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญก็ยังไม่รู้จริงต่อการปฏิบัติการของวาทกรรมชุดใหม่ที่น่าเข้ามา เพราะหมอส่วนหนึ่งก็เป็นหมอที่มีความรู้พื้นบ้านมาก่อน และหมอที่เป็นผู้หญิงที่มีประสบการณ์ในการตั้งครรภ์ คลอด และเลี้ยงลูก จึงรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ผู้หญิงที่เป็นแม่ต้องการจริงๆ ยาย แม่ และผู้ศึกษาที่เป็นปัจเจกก็มีการโต้ตอบต่อรอง ทั้งที่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยเช่นกันกับหมอ นี่คือการขัดแย้ง หรือความลึกถื่นของการปฏิบัติการระหว่างวาทกรรมนั่นเอง เมื่อปฏิบัติการของวาทกรรมมีความขัดแย้ง จึงเป็นเรื่องดีสำหรับผู้หญิงที่เป็นแม่ เพื่อที่จะแสดงความเป็นตัวตนของตนเองในการลุกขึ้นมาเลือก มาต่อรอง และปฏิเสธวาทกรรมเหล่านั้น แล้วอาจสามารถนำไปสู่การสร้างวาทกรรม หรือความรู้ด้วยความ เป็นแม่ด้วยประสบการณ์ความเป็นแม่ผ่านผู้หญิงเอง และนี่คือหัวใจของสตรีนิยมสายหลังทันสมัย ที่ให้ความสำคัญกับปัจเจก เพื่อให้ปัจเจกสามารถเลือก สร้าง รื้อถอน และโต้ตอบต่อรองกับวาทกรรมกระแสหลัก ที่เต็มไปด้วยอำนาจของผู้ชายในนั้น

เมื่อรู้ว่าความเป็นผู้หญิงไม่ใช่สิ่งที่มีมาตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ประกอบสร้างทางสังคมด้วยวาทกรรม ซึ่งนักสตรีนิยมเรียกความเป็นผู้หญิงที่ถูกประกอบสร้างนี้ว่า “เพศภาวะ” หรือ “gender” ดังนั้น “ความเป็นแม่” หรือ “motherhood” จึงเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นมาด้วยวาทกรรม เช่นเดียวกัน ความเป็นแม่ตลอดถึงบทบาทหน้าที่ที่ตามมาจึงไม่ใช่สัญชาตญาณที่ติดตัวมากับผู้หญิง แต่เป็นวาทกรรมที่สร้างขึ้นโดยสถาบันต่างๆ ทางสังคมที่มีผู้ชายเป็นผู้ผลิต เพื่อเป้าหมายในการ

ควบคุมเนื้อตัวร่างกาย เพศวิถี และ/หรือวิถีทางเรื่องเพศของผู้หญิง ผู้ศึกษาในฐานะที่เป็นแม่ เป็นปัจเจก เป็นผู้กระทำจึงได้ประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้ เพราะรู้ว่า “ความเป็นแม่” ไม่ใช่อะไรที่เป็นธรรมชาติและเป็นสากล ที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่เป็นสิ่งที่สังคมแต่ละยุคสมัยแต่ละสถานที่สร้างขึ้นในบริบทที่เฉพาะ เมื่อสร้างขึ้นได้ก็สามารถล้ม ถอดหรือ และหรือสร้างขึ้นมาใหม่ได้เช่นกัน หนึ่งผู้ศึกษา พบว่าเรื่องความเป็นแม่ที่เล่ามาถือว่าเป็นความรู้ผ่านประสบการณ์จริงที่ “ความจริงเชิงประสบการณ์” นี้รับรู้ได้ผ่านวาทกรรมอีกทีหนึ่ง ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสามารถเลือก และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน แม้ว่าการปฏิบัติการจริงคือการปฏิบัติการของวาทกรรมโดยอาศัยตัวเองเป็นพื้นที่ของการแสดงออกในการปฏิบัติการของวาทกรรมก็ตาม แต่การแสดงออกนั้นได้ผ่านการคัดคิดตรึงตรองอย่างตระหนักรู้จากหลากหลายชุดวาทกรรมที่แตกต่าง ขัดแย้ง ดังนั้นบางครั้งจึงหนีไม่พ้นจากความลังเลที่เกิดขึ้นว่าจะปฏิบัติความเป็นแม่แบบจารีต หรือแบบทันสมัยกันแน่ แต่นี่คือความขัดแย้งของการปฏิบัติการของวาทกรรมนั่นเองที่ไม่สามารถลงรอยกัน ไม่สามารถเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และ ไม่ได้ได้รับความเห็นดีเห็นพร้อมทั้งหมดยกจากปัจเจกผู้ที่เลือกในการปฏิบัติการจริงในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นต่อไปว่า “ความเป็นประธาน” ของผู้หญิงที่เป็นแม่แต่ละคนก็ไม่ใช่วาทกรรมที่เป็นเอกภาพและตายตัว

6.4 ข้อเสนอแนะ

วาทกรรมความเป็นแม่ที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การเล่าประสบการณ์ผ่านการใช้ชีวิตจริงส่วนมากแล้วชี้ไปในทิศทางที่ว่า ผู้หญิงผู้เป็นแม่ในการศึกษานี้มีปฏิบัติการที่วางอยู่บนฐานของการปฏิบัติตนของ “ความเป็นแม่แบบจารีต” และมีการปรับเปลี่ยนเมื่อเวลาเปลี่ยนไปเป็น “ความเป็นแม่แบบทันสมัย” ซึ่งในส่วนของความเป็นแม่แบบทันสมัย ยังมีลักษณะคลุมเครือ และไม่ชัดเจนกับความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “แม่” หรือ “ความเป็นแม่” เพราะความเป็นแม่แบบทันสมัยนั้นยังไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงความสงสัย หรือความต้องการที่จะตั้งคำถามกับตัว “ความเป็นแม่แบบจารีต” ได้อย่างปราศจากเงื่อนไข แต่กลับยอมรับในสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นแม่แบบจารีต” ไปค่อนข้างมาก จากนั้นก็กีดกัน (excluded) ความเป็นจารีตออกไปแล้วเพิ่มเติมลักษณะบางประการเข้ามาคือ “ความเป็นแม่แบบทันสมัย” เพื่อให้สิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นแม่” ยังคงดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับต่อไปในสังคม ในที่นี้สิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นแม่แบบทันสมัย” จึงเป็นส่วนใหม่ล่าสุด หรือคือรูปแบบใหม่ล่าสุดของสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นแม่” เท่านั้น และไม่ใช่วาทกรรมใหม่ที่อาสาเข้ามาท้าทายวาทกรรมชุดเก่าจนกระทั่ง รื้อถอนหรือถอดรื้อวาทกรรมความเป็นแม่ตามวาทกรรมชุดเก่าที่ดำรงอยู่จนหมดสิ้นไป เนื่องจากการเลือก และการปฏิบัติของปัจเจกบุคคลผู้เป็นแม่

การไม่ตั้งคำถามกับสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นแม่” ของวาทกรรมความเป็นแม่แบบทันสมัยรวมทั้งการเสนอคำนิยามของสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นแม่แบบทันสมัย” ที่ไม่ชัดเจน ส่งผลให้ตัวตนความเป็นแม่สมัยใหม่ได้รับการปฏิบัติที่ไม่แตกต่างไปจากสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นแม่แบบจารีต” เท่าใดนัก หมายความว่ายังถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา ขณะเดียวกันก็เป็นการเปิดพื้นที่/ที่ว่างให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องเลือกตีความ/เลือกให้ความหมายต่อสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นแม่แบบสมัยใหม่” ในแบบฉบับที่ตนเองต้องการได้ไม่แตกต่างไปจากมโนทัศน์อื่นๆ ในสังคม เช่น “ความเป็นพลเมืองที่ดี” “ความเป็นเมียที่ดี” “ความเป็นผู้หญิงที่ทันสมัย” เพราะคงไม่มีรัฐใดที่ไม่ต้องการพลเมืองที่ดี และคงไม่มีผู้ชายคนใดไม่ชอบการมีเมียที่ดี และปฏิเสธผู้หญิงที่ทันสมัย หรือแม้แต่ไม่ชอบ “ความเป็นแม่ที่ดีแบบทันสมัย” แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นจะต้องวิเคราะห์เชิงวิพากษ์สิ่งที่เรียกว่า “ดี” และ “ทันสมัย” ซึ่งทั้งสองอย่างนี้เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคมผ่านวาทกรรมชุดต่าง ๆ ที่แตกต่างหลากหลาย และมีพลวัตด้วย เรื่องนี้ไม่ใช่วัตถุประสงค์หลักของวิทยานิพนธ์นี้

หากมีการยึดถือเป็นหลักการตายตัวว่า วาทกรรม “ความเป็นแม่แบบสมัยใหม่” นำไปสู่การปฏิเสธ “ความเป็นแม่แบบจารีต” ผลที่ตามมาเท่ากับเป็นการตัด/ลดทอน หรือกันออก ผู้หญิงจำนวนหนึ่งออกไปเมื่อไม่สามารถทำตามวาทกรรมความเป็นแม่สมัยใหม่ ดังนั้น การกระทำใดๆ ก็ตามที่ไม่อยู่ในกรอบของวาทกรรมชุดนี้ จึงถูกสังคมตีตราว่าเป็นแม่ที่ไม่ดี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีขบวนการวางมาตรการที่อ้างว่าเป็นมาตรฐานว่า แม่ที่ดี ต้องเป็นแม่ที่รู้จักรับผิดชอบต่อลูก การจะมีลูกก็ต้องอิงใส่พื้นฐานของความพอเพียงทางเศรษฐกิจของครอบครัว ส่งเสริมลูกให้ได้เรียนดี มีความรู้สูง เมื่อโตขึ้นจะได้ไม่เป็นที่ระแวงของสังคม และสามารถประกอบส่วนในการสร้างสรรค์พัฒนาประเทศชาติ ตามบทบาทหน้าที่ของพลเมืองที่ดี ดังนั้น วาทกรรมความเป็นแม่สมัยใหม่ ที่เป็น “ความรู้ใหม่” ในการทำหน้าที่ขับเคลื่อนขบวนการทางสังคม และวัฒนธรรม ไปในทิศทางใหม่ โดยเฉพาะเป็นการเปิดพื้นที่ให้บรรดาผู้หญิงที่เป็นแม่รุ่นปัจจุบัน และในอนาคตมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการจริง ที่มีความน่าสนใจอย่างมากเนื่องจากเป็นวาทกรรมที่ให้ภาพที่ดีอีกชุดหนึ่งในการเลี้ยงดูลูกให้เป็นคนดีของสังคม ชุดอีกอย่างหนึ่งคือการสร้างทางเลือกต่าง ๆ ให้กับสังคมที่มีความแตกต่าง หลากหลายและมีพลวัต หรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นมาตรฐานของการเป็นแม่ที่ดีจึงไม่ควรมิชุดเดียว

อย่างไรก็ตามแม้จะมีการให้ความหมายว่า วาทกรรมชุดใหม่ หรือวาทกรรม “ความเป็นแม่ทันสมัย” มีความหมายจริง และมีบทบาทในสังคม แต่เพื่อแก้ไขปัญหาคความกลายเป็นอื่นของผู้หญิงอีกจำนวนมาก ซึ่งเป็นผลผลิตโดยตรงของความเป็นแม่ ผ่านวาทกรรมความเป็นแม่ทันสมัย โดยไม่ได้มีการตั้งคำถามกับความเป็นแม่อย่างถึงรากถึงโคนจึงไม่น่าจะเป็นทางออกให้แก่ผู้หญิงอย่างแท้จริง พร้อมกันนี้ก็อาจไม่ใช่เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับความเป็นแม่ที่หลากหลาย แตกต่างและ

มีพลวัต ดังนั้นเพื่อเป็นการไม่ลดทอนความเป็นตัวตนของผู้หญิง ของแม่ หรือผู้รับผลกระทบจาก วาทกรรมนี้ และทั้งเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับความเป็นแม่ที่หลากหลายตามความเป็นจริงในสังคม ผู้ศึกษาจึงขอเสนอบางข้อคิดไว้ดังนี้

หนึ่ง: ควรตั้งคำถาม หรือปฏิเสธกับสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นแม่” โดยธรรมชาติ หรือการ ปฏิเสธว่า “ผู้หญิงมีสัญชาตญาณของความเป็นแม่”

สอง: ปฏิเสธ และรื้อถอนวาทกรรม “ความเป็นแม่ทันสมัย” ในบางระดับเพื่อไม่ให้มีการ ตอกย้ำ และผลิตซ้ำวาทกรรมชุดความเป็นแม่ทันสมัยเพียงชุดเดียวเท่านั้น หากทำดังที่ว่านี้ได้ก็จะ เป็นการขยายพื้นที่/อาณาเขต/พรมแดนของความเป็นแม่ให้กว้างไกลออกไป ด้วยการเอาวาทกรรม ที่ตรงกันข้ามกับความทันสมัยมาเป็นตัวเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นว่าวาทกรรมต่างชุดเป็นเพียง ความจริงต่างชุดที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาให้เป็นความรู้โดยอำนาจแบบใดแบบหนึ่งที่มีหลักคิด ซึ่ง แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขของประวัติศาสตร์

สาม: ไม่ควรเอาวาทกรรมความเป็นแม่ไปผูกติดกับปัญหาการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งทำ ให้เห็นว่าปัญหาความเป็นแม่ หรือปัญหาของผู้หญิงเป็นปัญหาเดียวกันกับเรื่องเศรษฐกิจ เพียงมิติ เดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ควรนำเอาผลสำเร็จก็ดี อุปสรรคและปัญหาการพัฒนามาทำให้ ปรากฏการณ์บางอย่างของการพัฒนา กลายมาเป็นปัญหาที่ผู้หญิงสร้าง เช่น คำพูดว่า “มีลูกมากจะ ยากจน” ซึ่งมีผลทำให้ นโยบายการมีลูกห่างมุ่งปฏิบัติการ ไปที่เนื้อตัวร่างกายของผู้หญิงเป็นหลัก เป็นต้น

สี่: สังคม ชุมชน คนรอบข้าง ควรเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงผู้ที่เลือกเป็นแม่ สามารถเลือกที่จะ เป็นแม่ในแบบที่เขาเป็น แต่ขณะเดียวกันก็ต้องให้ความช่วยเหลือสนับสนุน หรืออย่างน้อยก็ไม่ ประณามเมื่อผู้หญิงเลือกที่จะเป็นแม่ในแบบที่สังคม ชุมชน ฯลฯ ไม่คุ้นชิน

ห้า: สถาบัน องค์กร หน่วยงาน ผู้ผลิตที่มีบทบาท อำนาจในการประดิษฐ์ และนำเสนอ วาทกรรมความเป็นแม่ ควรพิจารณา และคำนึงถึงผลกระทบ และผลประโยชน์ที่ผู้หญิงที่มีความ แตกต่างหลากหลายจะได้รับจริง

หก: หน่วยงาน หรือสถาบันที่ทำงานในการปกป้องสิทธิของแม่ และเด็กควรเป็นองค์กร ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ และหลีกเลี่ยงการนำเอาผู้หญิงเป็นเครื่องมือในการผลิตซ้ำวาทกรรมความ เป็นหญิง รวมทั้งความเป็นแม่ชุดใดชุดหนึ่งเพียงชุดเดียวเพื่อความอยู่รอดขององค์กรเอง ข้อเสนออันี้ มาจากหลักคิดของสตรีนิยมแนวความแตกต่างที่มองผู้หญิงบนฐานของความแตกต่างและไม่คงที่

เจ็ด: กฎหมาย และการปฏิบัติการจริงควรสอดคล้อง และควรเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงสามารถ เลือกได้ว่าเธอ หรือพวกเธอต้องการดำเนินชีวิตคู่ ชีวิตครอบครัวของเธออย่างไร แต่ขณะเดียวกัน

กฎหมายเองก็ต้องทำหน้าที่ในการปกป้อง และรักษาผลประโยชน์ของแม่ และลูกตามความต้องการของพวกเธออย่างแท้จริง

แปล: สิ่งที่น่าสนใจคือ การแก้ไข และการปรับปรุงนโยบาย หรือกฎหมายการทำแท้ง อาจเป็นส่วนหนึ่งที่จะลดปัญหาความเป็นแม่ที่ผู้หญิงบางส่วนยังไม่พร้อม หรือไม่ต้องการที่จะเป็นแม่ และประเด็นนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจ ซึ่งสามารถที่จะเข้าไปศึกษา วิจัย วิเคราะห์หาความจริงจากผู้หญิงเองว่าพวกเธอคิดอย่างไรในเรื่องนี้

สุดท้ายนี้ผู้ศึกษาอยากย้ำเตือนว่า “ความเป็นแม่” เป็นประเด็นสำคัญมากของนักสตรีนิยมที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวิถีคิด แต่พอจะหาข้อสรุปได้ว่าเป็นสภาวะหนึ่งที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงแต่ไม่เกิดกับผู้ชาย กับทั้งยังเป็นภาวะที่เกิดกับผู้หญิงในสังคมที่ยึดถือเรื่อง **เพศวิถีแบบความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างเพศตรงข้าม (heterosexuality)** เท่านั้นที่สังคมถือว่าเป็นบรรทัดฐานหรือสังคมยอมรับได้ ทำให้นักสตรีนิยมบางสายบางแนวทาง เช่น สายหญิงรักหญิงเห็นว่า การกำหนดเช่นนี้เป็นการกดขี่ (oppression) ซึ่งนอกจากเป็นการกดขี่ทางเพศแล้วนักสตรีนิยมบางสายยังเห็นว่า เป็นการปิดกั้น โอกาสไม่ให้ผู้หญิงอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่มีลูกที่เกิดจากท้องตนเองได้มีโอกาสและช่องทางในการแสดงออกซึ่งความรัก การดูแลเอาใจใส่แก่เด็กกำพร้าขาดแม่หรือแม่ไม่พร้อมที่จะเลี้ยงดูทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริง การรับเด็กเป็นลูกบุญธรรมเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมานานแล้วในหลายสังคม ซึ่งในประเทศ สปป.ลาวก็มีกฎหมายว่าด้วยเรื่องนี้อยู่ในประเทศตะวันตก การยึดถือว่าลูกต้องเป็นลูกตาม “ธรรมชาติ” หรืออาจใช้คำว่า ตาม “สายเลือด” ประเด็นนี้มีผลทั้งในชีวิตจริงของผู้หญิงบางกลุ่ม เช่น ในหมู่กลุ่มความคิดเรื่องหญิงรักหญิง (lesbianism) และมีผลต่อการถกเถียงในทางวิชาการ โดยเฉพาะประเด็นเรื่อง **สารัตถนิยม (essentialism)** ที่มีสมมุติฐานล่วงหน้าไว้ก่อนเลยว่า ผู้หญิงสามารถเป็นแม่ ยินดีที่จะเป็นแม่และต้องการที่จะเป็นแม่ และที่กักต้อไปว่า ผู้หญิงทุกคนเป็นอย่างนั้น “ตามธรรมชาติ” หรือเป็น “สัญชาตญาณ” ของผู้หญิงทุกคน ทุกเวลา ทุกหนทุกแห่ง กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือนำไปสู่การสรุปรวบรัดว่า ผู้หญิงกับความเป็นแม่นั้นเป็นเรื่อง “สากล” (universalism) เป็นต้น ดังนั้นในยุทธศาสตร์และยุทธวิธีต่าง ๆ ของนักสตรีนิยมในการตอบโต้กับการบังคับให้ความเป็นแม่ผูกติดอยู่กับเพศสัมพันธ์ระหว่างคนต่างเพศเท่านั้นก็ดี การทักท้วงเอาว่า “ผู้หญิง” กับ “ความเป็นแม่” เป็นของคู่กันเพราะธรรมชาติกำหนด (biological determinism) ก็ดี การกดขี่ทางเพศ/เพศภาวะก็ดี และประเด็นปัญหาอื่น ๆ ที่ไม่ได้ระบุในตอนี้ทำให้การวิเคราะห์สิ่งที่เรียกว่า **ทางเลือกต่าง ๆ (choices)** ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของสตรีนิยมเสรีนิยมที่ทำงานในเรื่อง สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคระหว่างเพศ/เพศภาวะ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ของระบบสังคม-การเมืองแบบประชาธิปไตย ดังนั้น การหาความหมายต่าง ๆ ที่หลากหลายของความเป็นแม่จึงถูกนำมาพิจารณาหรือวิเคราะห์ในลักษณะตัดผ่านกันไปมา (intersect) กับพื้นที่

หรือเรื่องราวของการทำให้ผู้หญิงเป็นชายขอบ (women's marginalization) หรือกระบวนการทำให้ผู้หญิงด้อยอำนาจ พื้นที่เหล่านั้น ได้แก่ ชนชั้นกับการวิเคราะห์ชนชั้น เชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ เพศวิถี อายุ และสภาวะทางร่างกาย-จิตใจ เช่น พิกการ-ไม่พิกการ เป็นต้น

การนำเอา “ผู้หญิงในฐานะแม่” มาเป็นศูนย์กลางของการวิเคราะห์ทำให้เห็นประเด็นสำคัญหลายอย่าง เช่น ผู้หญิง-แม่-และครอบครัว งานของผู้หญิง (บทบาท-หน้าที่) การขัดเกลาทางศีลธรรมกับหน้าที่ของแม่และอื่น ๆ อีกหลายเรื่องเป็นประเด็นสำคัญในทฤษฎีกระแสหลักและนโยบายต่าง ๆ ที่ตามมาซึ่งผูกโยงกับสถาบันครอบครัว ซึ่งทฤษฎีกระแสหลักและกระแสชายอ้างว่าเป็นสถาบันหลักของสังคม เป็นการเปิดประเด็นให้นักสตรีนิยมในตะวันตกเข้ามาได้เถียงไม่ว่าจะเป็นสตรีนิยมเสรีนิยม สตรีนิยมมาร์กซิสต์ สตรีนิยมสังคมนิยม และสตรีนิยมแนวถึงรากเหง้า รวมทั้งสตรีนิยมแนวจิตวิเคราะห์ก็เข้ามาถกเถียงในเรื่อง “พัฒนาการของเด็ก” หรือ “child development” ซึ่งกลายเป็นเรื่องสำคัญในการทำให้เกิดวิวิธคติที่มองว่าครอบครัวโดยเฉพาะผู้หญิงมีบทบาทสำคัญอย่างไรในกระบวนการเลี้ยงดูเด็ก วิวิธคติแบบนี้จึงมักพุ่งเป้าไปที่ผู้หญิงว่าเป็นคนที่อยู่บ้าน เลี้ยงดูและทำตนให้เป็นแบบอย่างได้ดีหรือไม่ และ ฯลฯ ถ้าถูก ๆ เดิบโตขึ้นมาในลักษณะที่นักจิตวิทยา/จิตวิเคราะห์เห็นว่าเป็นปัญหา เช่น “เบี่ยงเบน” ทางเพศผู้ที่จะต้องรับผิดชอบว่าเป็นสาเหตุแห่งการเบี่ยงเบนมาจากการเลี้ยงดูคือแม่อย่างนี้เป็นต้น

อย่างไรก็ตามวิทยานิพนธ์นี้มองต่างออกไปจากทัศนระมวมองสตรีนิยมดังกล่าวข้างบน กล่าวคือเป็นการมองในทัศนะสตรีนิยมแนวการประกอบสร้างนิยม ซึ่งถือว่า ความเป็นผู้หญิง-ผู้ชาย และหรือเพศอื่น ๆ เป็นสภาวะที่สังคมในแต่ละยุคสมัย และแต่ละสังคมประกอบสร้างขึ้นมา ดังนั้น “ความเป็นแม่” ก็เป็นสิ่งประกอบสร้างด้วยเช่นกัน และเนื่องจากแนวคิดเรื่องการประกอบสร้างทางสังคมเป็นแนวคิดที่จัดว่าอยู่ในกระแสหลังทันสมัยนิยม/หลังโครงสร้างนิยม จึงมีสาระสำคัญของการค้นหา ความหมาย (meaning) ความเป็นประธาน (subjectivity) อำนาจ (power) และ วาทกรรม (discourse) ซึ่งผู้ศึกษาได้นำทั้งสี่เรื่องนี้มาตรวจสอบวาทกรรมว่าด้วยความเป็นแม่ในสังคมลาวพบว่า “ความเป็นแม่” แสดงออกทางภาษาในความหมายที่ภาษาเป็นวาทกรรมที่มีความหลากหลาย และ แตกต่าง ในนัยว่า ความหมายของ “ความเป็นแม่” ดำรงอยู่เพียงชั่วเวลาหนึ่งและเผชิญกับการถูกทำลาย ดังนั้น “ความเป็นแม่” จึงเปลี่ยนไปตามบริบทของอำนาจ/ความรู้ที่เปลี่ยนไปตามเวลา (ประวัติศาสตร์) และสถานที่ เช่นเดียวกับภาวะความเป็นประธานของผู้หญิงที่เป็นแม่ จากกรณีศึกษาทั้งสามกรณีพบว่า “แม่” ไม่ใช่ประธานที่เป็นผู้มีเหตุผล (rational subject) ตามวิวิธคติแบบตะวันตก แม่ทั้งสามเป็นคนละแม่ และในตัวตนของแม่แต่ละคนก็แยกเป็นส่วน ๆ (split) และถูกประกอบสร้างขึ้นมาในทางวาทกรรม (discursively produced) โดยสถาบันแห่งอำนาจ/ความรู้ เช่น ครอบครัว กลุ่มเครือญาติ ชุมชน วัด รัฐสมัยใหม่ การแพทย์สมัยใหม่แบบตะวันตก และตลาด

ขึ้นอยู่กับกรณี ๆ ไป โดยที่ผู้ศึกษาจัดแบ่งวาทกรรมออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ วาทกรรมจารีตประเพณีและวาทกรรมทันสมัย ดังนั้นสถานะความเป็นประธานของแม่แต่ละคนจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์มีอำนาจที่จะเลือกใช้วาทกรรมชุดใดในการกำหนดนิยามความเป็นแม่ของตนเอง ในกรณีของยายอาจสรุปได้ว่าเธอมีอำนาจในการเลือกค่อนข้างจำกัดต้องทำตามจารีตประเพณี ส่วนแม่ของผู้ศึกษามีวาทกรรมชุดใหม่ ๆ เข้ามาสมทบกับความเป็นแม่ของเธอตามวาทกรรมชุดจารีตประเพณี เช่นวาทกรรมเรื่องความรักชาติและการทำดี ทำตามหน้าที่ที่รัฐสมัยใหม่กำหนด ส่วนผู้ศึกษาเลือกใช้วาทกรรมหลากหลายชุดทั้งชุดจารีตประเพณี และชุดทันสมัยทั้ง ๆ ที่วาทกรรมนั้น ๆ ขัดแย้งกัน แต่ผู้ศึกษาเลือกใช้บนฐานคิดว่า อะไรดีมีประโยชน์ต่อตัวเองและลูกก็เลือกใช้และทำตัวไปตามวาทกรรมนั้น ผู้ศึกษาจึงเป็นทั้งประธานและผู้ถูกกระทำที่ “หัวโบราณและทันสมัย” เป็น “แม่ที่ดีและแม่ที่ไม่ดี” พร้อม ๆ กันไป